tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 1 2 2002

Harry Fabritius

Succesvol in de

De Mijzenpolder is een open veenweidegebied dat vrijwel in het midden van Noord-Holland ligt. De polder heeft een totale oppervlakte van circa 670 ha en bestaat voor een belangrijk deel uit grasland. Gedurende bijna een kwart eeuw is dit gebied jaarlijks op weidevogels geïnventariseerd. We bespreken de resultaten hieronder. Verder wordt ingegaan op het landbouwkundig beheer en de relatie gelegd met die resultaten. Tenslotte worden enkele woorden gewijd aan de te verwachten toekomstige ontwikkelingen.

Grutto. Foto: Piet Munsterman

Inventarisaties

In dit artikel wordt alleen aandacht besteed aan de veranderingen die sinds 1982 hebben plaatsgevonden in het broedvogelbestand in het weidegebied. In de loop van de jaren is een aantal soorten verdwenen, zoals Kemphaan en Zwarte stern. Een aantal is sterk afgenomen of vrijwel verdwenen, zoals Kluut, Wintertaling, Kokmeeuw en Graspieper. Maar de meeste typische weidevogelsoorten hebben zich goed tot redelijk kunnen handhaven, zoals Slobeend, Grutto, Zomertaling en Veldleeuwerik. Ook is een aantal nieuwe soorten verschenen, zoals Bergeend (1984), Krakeend (1992), Knobbelzwaan (1994), diverse ganzensoorten (1995,1996) en Nijlgans (1997).

Hieronder wordt meer gedetailleerd ingegaan op de veranderingen die bij een aantal typische weidevogelsoorten hebben plaatsgevonden:

Slobeend: bij deze soort zien we grote schommelingen in de aantallen met uitschieters naar boven in 1993 en 1994 (respectievelijk 68 en 62 territoria), gevolgd door een dieptepunt in de jaren 1997 en 1998 (respectievelijk 26 en 28 territoria); de soort weet zich sinds 1982 redelijk tot goed te handhaven (fig.1).

Zomertaling: ook deze soort is aan schommelingen onderhevig en beleefde in de jaren 1987-1991 een kleine opleving met maxima van 14 en 13 territoria in 1988 en 1989; nadien kwam het aantal broedvogels weer op het gemiddelde niveau van 6-8 broedparen (fig.1).

Scholekster: deze soort is de laatste 10 jaar geleidelijk in aantal afgenomen en volgt hiermee een landelijke trend, die samenhangt met de voedselschaarste in de overwinteringsgebieden (de Wadden). De hoogste aantallen zijn vastgesteld in 1984-1987 met als top 1984 met 191 paren. In 1999 en 2000 is het aantal voor de eerste keer onder de 100 geduikeld (fig.1).

Kievit: de soort heeft zich sinds het begin van de tellingen in 1979 op ongeveer hetzelfde niveau gehandhaafd. De topjaren lagen tussen 1985-1989; vanaf 1990 was er sprake van een langzame neerwaartse trend, die de laatste jaren tot stilstand gekomen is (fig.1).

weidevogelbeheer Mijzen

Resultaten van twintig jaar weidevogelinventarisaties in de Mijzenpolder (1982-2002)

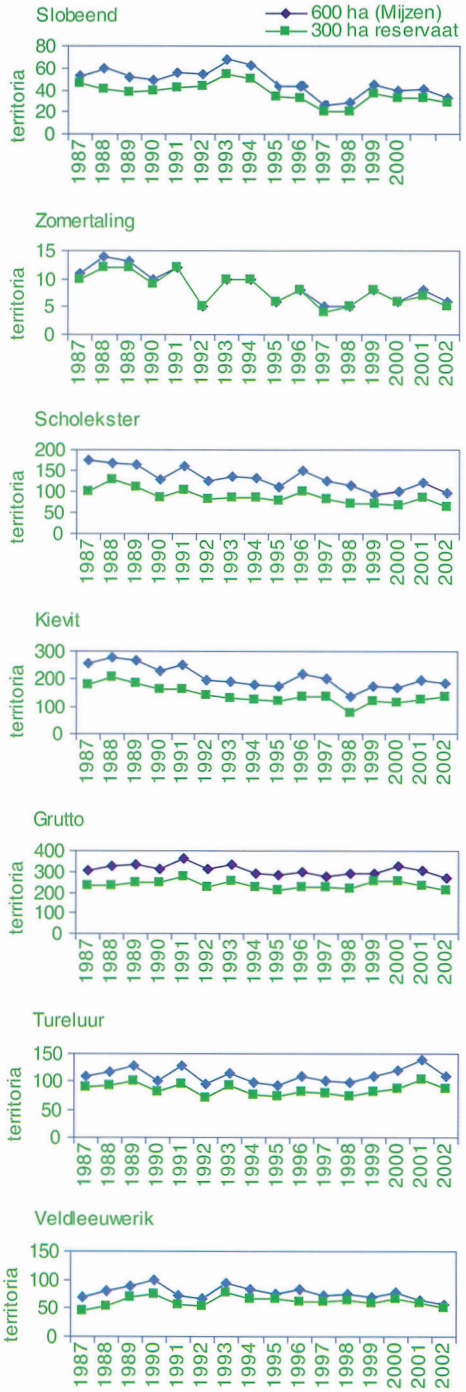

Grutto: de koning onder de weidevogels komt nog altijd in verheugend hoge dichtheden voor in de hooilanden. In de Mijzen is het zelfs de meest algemene weidevogel, die zich tot nu toe op een stabiel niveau handhaaft, ondanks de grote afname in geheel Nederland. Na 1992 was er wel een geleidelijke daling, maar die is in 2000 weer omgebogen naar een stijging tot 328 broedparen. Alleen al door het voorkomen van deze soort is de Mijzen internationaal van grote betekenis! (fig.1).

Tureluur: sinds 1982 is de soort toegenomen. Topjaren waren 1989 en 1991 met 127 territoria. Daarna volgde een lichte daling met vervolgens weer een herstel tot 120 territoria in 2000 (fig.1).

Watersnip: voor het eerst is een territorium vastgesteld in 1998, hoewel broeden niet kon worden bewezen. In 1999 was er weer territorium-gedrag op dezelfde locatie. De laatste jaren is de Watersnip niet meer gehoord (Jager, 1998).

Veldleeuwerik: het is opmerkelijk dat, in tegenstelling tot de meeste andere weidegebieden in de provincie, de soort zich goed weet te handhaven. De soort broedt vooral in de kern van de polder, veel minder aan de randen. De topjaren zijn 1983 en 1993 met respectievelijk 96 en 93 broedparen (fig.1).

Graspieper: de soort, nog goed voor 10 broedparen in 1979 is geleidelijk in aantal gedaald en nu vrijwel verdwenen. In 1999 en 2000 hebben er nog respectievelijk 2 en 1 paar gebroed.

Gele kwikstaart: hoewel dit geen weidevogel is in de strikte zin, weet deze soort zich te handhaven in het graslandgebied de Mijzen. In de jaren 1986-1990 was er een vrij plotselinge groei, die de jaren daarna weer afnam. Het niveau ligt nog altijd wat hoger dan in de eerste teljaren. ➤

Paartje slobeenden. Foto: Piet Munsterman.

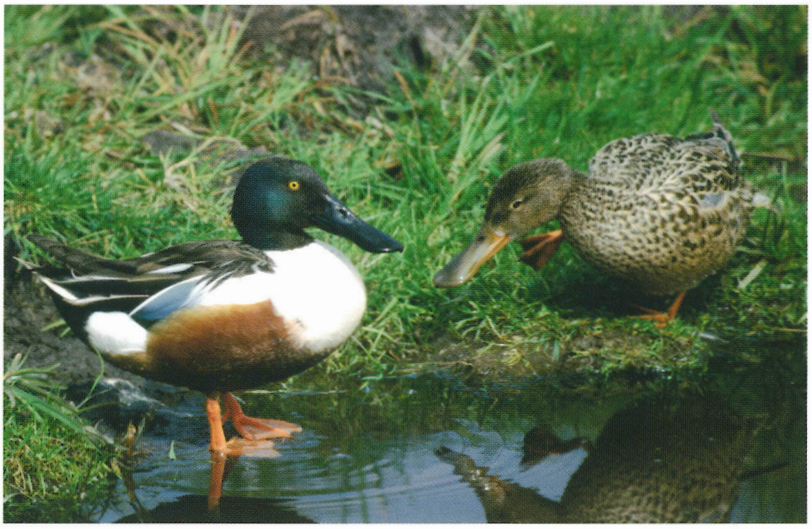

Evenwicht tussen belangen van weidevogels en melkveehouderij

Polder de Mijzen. Foto: Piet Zomerdijk

Het beheer

300 ha van de polder Mijzen, ongeveer de helft van de hele oppervlakte, is door de Provincie begrensd als reservaatgebied. Hiervan is nu ruim 220 ha eigendom van Staatsbosbeheer (SBB). De verwerving van de overige gronden verloopt langzaam. Het overige deel van de Mijzen heeft een agrarische bestemming. Boeren kunnen in een deel van het gebied op vrijwillige basis krachtens de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) een beheerspakket afsluiten met het Ministerie van LNV.
In het reservaatgebied geeft SBB prioriteit aan het weidevogelbeheer. De maatregelen die worden uitgevoerd, zijn in de eerste plaats gericht op het behoud van de Grutto. De grond die SBB in eigendom heeft, wordt verpacht aan plaatselijke boeren, met wie 1- tot 6-jarige pachtcontracten worden afgesloten. Er mag niet worden gemaaid vóór 15 juni, de datum waarop de meeste jonge Grutto's groot genoeg zijn om zichzelf te redden. Om een rijker mozaïek van pas gemaaid, ongemaaid en beweid grasland te krijgen, wordt het hele gebied niet gelijktijdig op 15 juni gemaaid, maar is in overleg met de boeren een reeks maaidagen vastgesteld, met steeds een interval van enkele dagen, dus op 18, 20 en 22 juni. Bovendien mag er, behoudens uitzonderingen, pas beweiding plaatsvinden na de genoemde maaidata. Er wordt vooral naar gestreefd om blokken 'laat maailand' te hebben, wat voor soorten als Grutto en Slobeend van groot belang is. Andere soorten zoals Kievit en Scholekster, die hier niet van houden, wijken na de broedtijd uit naar de randen van de polder, waar uitsluitend agrarisch beheer plaatsvindt.

Een belangrijke voorwaarde voor het grootworden van de Gruttojongen is een gevarieerd aanbod van kleine insecten en een dichte bodemfauna. Omdat de pachters allen veehouders zijn, wordt er in de nawinter (februari-begin maart) ruige stalmest uitgereden. Drijfmest mag pas worden uitgereden na de eerste snede. Hierdoor wordt de ontwikkeling van een rijk

Tabel 1 Weidevogels in de gehele Mijzenpolder 1982-2002 (600 ha)

weidevogels	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
slobeend	36	29	38	40	46	53	59	51	49	55	54	68	62	44	44	26	28	45	40	41	33
zomertaling	8	7	10	9	8	11	14	13	10	12	5	10	10	6	8	5	5	8	6	8	6
wintertaling	5	5	4	3	5	8	11	8	9	21	16	22	15	9	6	0	0	1	1	2	2
scholekster	120	124	191	177	188	176	167	164	127	160	125	134	132	111	151	126	114	93	99	122	96
kievit	169	167	243	265	268	258	279	269	227	249	196	190	179	172	220	202	134	177	169	198	188
grutto	208	215	264	282	302	304	324	337	316	367	312	332	294	284	297	280	288	292	328	308	268
tureluur	50	61	79	94	106	108	117	127	100	127	95	115	98	92	109	102	99	109	120	138	109
watersnip																	1	1	0	0	0
kluut	3	5	4	1	2	2	0	3	5	9	11	6	8	4	1	0	0	0	0	2	0
veldleeuwerik	90	96	70	75	75	70	-	89	99	72	66	93	84	76	84	72	75	69	78	64	57
graspieper	10	8	6	5	3	3	2	4	7	4	5	5	1	0	0	0	1	2	1	1	0
gele kwikstaart	2	2	3	5	10	35	35	21	10	9	6	5	6	9	6	5	6	9	7	6	6

Tabel 2 Weidevogels in de Mijzenpolder 1987-2002 binnen de begrenzing van het reservaat, ca.300 ha.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
slobeend	46	41	38	40	42	44	54	50	34	32	21	21	37	33	32	28
zomertaling	10	12	12	9	12	5	10	10	6	8	4	5	8	6	7	5
wintertaling	8	10	8	9	19	14	21	15	7	6	0	0	1	1	2	1
scholekster	99	127	110	87	103	83	85	85	79	100	82	73	73	69	87	63
kievit	179	206	186	161	165	140	133	127	121	136	135	78	118	116	128	134
grutto	232	234	247	250	275	228	256	229	214	229	225	217	256	251	230	214
tureluur	90	94	100	83	95	70	92	77	73	83	79	73	82	88	104	86
kemphaan			2											0		
watersnip												1	1	0	0	0
kluut	2	0	3	5	9	11	6	8	4	1	0	0	0	0	2	0
veldleeuwerik	46		70	76	55	54	77	66	66	61	61	63	60	66	58	51
graspieper	2	2	3	7	4	5	5	1	0	0	0	1	2	1	1	0
gele kwikstaart	25	27	17	9	8	6	5	6	9	6	5	4	8	6	5	4

bodemleven bevorderd. Verder is het slootpeil hoog door de geringe verdamping in de maanden november tot maart. Door de onder de zode aanwezige veenlaag vindt de daling van de grondwaterstand in het voorjaar zeer geleidelijk plaats, waardoor de grond zacht en los blijft en de prooidieren gemakkelijk kunnen worden opgespoord, zoals trouwens in vrijwel alle veenweidegebieden het geval is. Het veen heeft namelijk een sponsachtige werking en houdt het vocht lang vast. Door begreppeling in het land wordt de structuur nog gevarieerder. Deze wat dieper liggende verbindingszones zijn vochtiger en bieden goede fourageermogelijkheden aan Grutto's en Tureluurs.
Zoals al gezegd worden er buiten het reservaat met agrariërs in een aantal gevallen beheersovereenkomsten afgesloten, die de maaidatum regelen en het tijdstip van inscharing van het vee. Hierdoor wordt de gevarieerdheid van het hele weidegebied bevorderd.

Conclusie

In de Mijzenpolder heeft men getracht een evenwicht te vinden tussen weidevogelbeheer en de activiteiten van boeren die tegen een vergoeding bepaalde beperkingen in het beheer moeten accepteren. Voor weidevogelbescherming is die combinatie van essentiëel belang. De activiteiten van de melkveehouder, zoals bemesting van graslanden, maaien, hooien en inscharen van vee vormen een grondvoorwaarde voor het instandhouden van goede weidevogelgebieden, mits daaraan een aantal beperkingen is verbonden.
Daarnaast is de langzame opdroging van de bodem door de aanwezige veenlaag een gunstige factor in het vroege voorjaar. Tot nu toe is het gevoerde beheer succesvol gebleken in de Mijzen. In delen van de Zeevang en de Westwouderpolder en aan de randen van het Wormer- en Jisperveld is het beheer door dezelfde omstandigheden ook succesvol. Waar de melkveehouder is verdwenen, zoals bijvoorbeeld in de Eilandspolder, het Varkensland en het Ilperveld, ook reservaatgebieden met een nadruk op weidevogelbeheer, kampen de terreinbeheerders met grote problemen. De weidevogels nemen daar drastisch in aantal af. Omdat de melkveehouderij bijna verdwenen is, wordt de grond te kort bemest. Waar het boerenambacht nog bestaat, wordt het dikwijls als hobby beoefend naast een hoofdberoep met rommelige beweidingsvormen. Het gevolg hiervan is te extensief beheerde graslanden, waar Pitrus welig tiert, die door weidevogels worden gemeden.

De toekomst

De vraag of het beheer in de Mijzen een garantie is voor het voortbestaan van een gezonde weidevogelpopulatie, kan niet worden beantwoord. Naast de omstandigheden in het broedgebied spelen, zeker bij een aantal soorten, factoren in het wintergebied een rol. Het laatste decennium is de Scholekster door voedselschaarste in het waddengebied sterk in aantal teruggelopen. Ook de Grutto kent problemen die nog niet goed in kaart zijn gebracht. Bekende winterpleisterplaatsen worden niet meer bezocht en in het voorjaar blijkt dat een aantal vogels niet goed opgevet terugkeert uit het wintergebied. Mogelijk komen zij daardoor later tot broeden. Daarnaast is het de vraag of de beheersvoorwaarden, zoals die nu bestaan in het broedgebied, in de toekomst gehandhaafd kunnen blijven. Nu al bestaat het gevaar van wegzijging van water naar de lager gelegen omliggende droogmakerijen, zoals de Beemster. De inlaat van sulfietrijk boezemwater kan mogelijk leiden tot veenrot van de betrekkelijk dunne veenlaag, waardoor sneller verdroging van de bodem optreedt. Ook de plannen om het (lagere) winterpeil van het grondwater eveneens in de zomer te handhaven kan tot meer verdroging leiden.

Harry Fabritius
Oost Mijzen 6
1633 WB Avenhorn

Literatuur

● JAGER, K. 1998. Broedvogels in de Mijzenpolder in 1998. SOVON-rapport in opdracht van Staatsbosbeheer